

СОЦІАЛЬНИЙ ЗМІСТ ПОВІСТІ ДЖОРДЖА ОРУЕЛЛА «ФЕРМА «РАЙ ДЛЯ ТВАРИН»

Сучасне літературознавство направлене на дослідження жанрової нестабільності, синтезу течій і напрямів та трансформацію нових жанрових моделей, що активізувалися в ХХ столітті. Вивчення таких літературних процесів у контексті з соціологічними та філософськими дають змогу характеризувати соціокультурні зміни в суспільстві, які детально зображені в антиутопії, що перетворилася із літературного жанру в моделювання реальної дійсності.

Повість-антиутопію «Ферма «Рай для тварин» Джорджа Оруелла вперше побачив читач у 1945 році. Автор ставить за мету руйнування радянського міфу про необхідність наслідування «взірцевої» соціалістичної країни – Росії. Обговорення ідеї твору та дискусії з цього приводу тривають і сьогодні в наукових колах. Не дивлячись на те, що феномен антиутопії давно вже став предметом теоретичного осмислення і його вивченню присвячені праці зарубіжних і вітчизняних авторів, представників різних наук й шкіл, дана дослідницька сфера продовжує залишатися дискусійною, що вказує на актуальність дослідження. Це зумовлено тим, що жанр антиутопії – це глибокий і багаторівневий прояв культурних, соціальних, політичних та літературних відносин у світі.

Реалізація мети наукової статті потребує вирішення наступних завдань: деталізувати історичні, політичні та соціальні передумови створення повісті-антиутопії, схарактеризувати головні постулати твору.

Об'єктом дослідження є один з найвідоміших творів Джорджа Оруелла «Ферма «Рай для тварин». Предметом вивчення є алегоричні образи в повісті та зображені автором події.

«Ферма «Рай для тварин» – це алегоричне художнє осмислення революційних суспільних змін. Такі процеси носять позачасовий та позанаціональний характер. Сам же автор свої власні політичні переконання пояснює так: *«Я став соціалістом більше через відразу до знедоленого, занедбаного життя бідніших частин промислового робітництва, ніж через теоретичне захоплення плановим суспільством»* [4:8].

Дж. Оруелл обирає казкову форму оповіді, що є доступнішою для сприйняття читачеві та зручною для перекладу іншими мовами. Жанр твору визначається як повість-притча: *«короткий фольклорний або літературний розповідний твір повчального характеру, орієнтований переважно на алегоричну форму доведення змісту етичних цінностей буття»* [1:281].

В алегоричній формі письменник змальовує події в Англії, де з'являється ферма «Рай для тварин». Ця ферма – алегоричний образ СРСР сталінського режиму, Англія ж узагальнює образ країни Заходу. Автор не прагне історично

достовірно відтворити процеси революційного перетворення в СРСР, а показує атмосферу зрушень і наслідків у тоталітарному ієрархічному суспільстві.

У художній формі митець відтворює атмосферу жаху, що панує в СРСР, відкриває правду про концтабори, масові депортації, ув'язнення без суду і слідства, цензуру преси. Водночас Дж. Оруелл не ідеалізує й країни західної демократії. На його переконання, в них також панують станові, класові привілеї та майнова нерівність. Але водночас – це країни де *«закони відносно справедливі, де люди сотні років не знають жахів громадянської війни, де статистичним та інформаційним повідомленням ще можна йняти віри і, нарешті, де наявність опозиційних поглядів та їх прилюдне висловлювання не пов'язане з небезпекою»* [4:10].

Вустами героя – кнура Майора – автор алегорично розмірковує про сенс тваринного життя та робить висновок, що причиною їхнього жалюгідного становища є Людина. Дж. Оруелл констатує, що життя тварини нікчемне, виснажливе і недовге, і з народження їх годують лише в тій мірі, щоб життя ледь жевріло, їх виснажують важкою працею, а коли вони стануть непридатними до роботи, їх ріжуть, брутально і жорстоко. На переконання старого Майора – це неприродній стан речей, бо земля Англії спроможна прогодувати значно більшу кількість тварин, тому варто позбутися Людини. Здійснити цей задум можна лише шляхом Повстання, до якого й закликає герой. Промова Майора висловлена у формі заповіді для нащадків: *«...ваш священний обов'язок – ненавидіти Людину й усе, що з нею пов'язане. Усе, що на двох ногах – ворог. Усе, що на чотирьох ногах і з крилами – ваш друг. І згадайте собі: в боротьбі з Людиною не уподібнюйтесь їй. Навіть коли здолаєте її, не перебирайте її вад»* [3;80].

Через три дні старий Майор помер, а його думки хвилюють тварин, що мешкають на фермі «Садиба». Усі свої титанічні зусилля вони спрямовують на популяризацію ідей Майора і підготовку Повстання, що відбулося на початку червня, коли власник ферми – п'яний містер Джеймс забув нагодувати худобу. Розлючені тварини виганяють його та робітників та перейменовують ферму на «Рай для тварин». Свині, які впродовж останніх трьох місяців таємно навчалися читати й писати за старим правописником, що належав дітям містера Джонса, закарбували на стіні хліва Сім Заповідей анімалізму, які відтепер становитимуть непорушний закон їх співжиття: *«1. Усяка двонога істота – ворог. 2. Усяка чотиринога або крилата істота – друг. 3. Жодна тварина не повинна носити одягу. 4. Жодна тварина не повинна спати в ліжку. 5. Жодна тварина не повинна вживати спиртного. 6. Жодна тварина не повинна вбивати іншу тварину. 7. Усі тварини рівні»* [3;84].

Розпочинається довготривала та важка робота з реалізації мрії старого Майора: ферма встановлює атрибути державності (офіційний гімн – пісня «Тварини Англії», прапор, що являв собою зелене полотнище з намальованими на ньому рогом і ратицею; встановлюються державні нагороди: медаль «Тварина-Герой І ступеня», «Тварина-Герой

II ступеня», «Орден Зеленого Прапора»; будують святилище, капище-вівтар, що являв собою череп Майора; започатковують державні свята.

У творі наявні численні ремінісценції з Біблійними сценами та мотивами: передсмертна промова старого Майора – Нагірна проповідь Ісуса Христа; принципи тваринизму – Сім Заповідей як Десять Божих заповідей; образ блаженної країни – Біблійний Рай: *«У цій країні... є така собі Солодкоцукряна гора, куди відходять після смерті всі тварини. Вона міститься десь на небі, в захмар'ї...сім днів на тиждень неділя, і конюшина росте цілорічно. А цукор-рафінад і тістечка самі ростуть на живоплоті»* [3:82].

Задля реалізації своєї мрії тварини важко працювали. Кожний трудився в міру своїх можливостей і господарювати в них виходило краще ніж у містера Джонса: *«Ніхто не крав, ніхто не скаржився на свою пайку, сварки, гризня і заздрість, звичні для колишнього життя, майже зникли. Ніхто не байдикував»* [3:85]. Працювали всі, окрім свиней, вони лише давали вказівки і керували іншими. І такий стан речей здавався тваринам цілком природнім, адже вони більше знали і тому перебрали на себе керівництво.

А далі – детальне змалювання тваринного життя: вихідний у неділю, сон на годину довше, після сніданку – ритуал: піднімали прапор, крокували повз прапор та проводили Мітинг, де приймали однакові «свинячі» резолюції, загальні збори завершувались виконанням гімну, решта недільного дня відводилась дозвіллю. Організовувались окремі комітети та товариства для тварин: Комітет з виробництва яєць для курей, Комітет приручення диких побратимів (для щурів та зайців), Ліга Чистих Хвостів для корів, Рух Білішої Вовни для овець. Запроваджувались уроки читання й письма (історичні аналогії з рухом за ліквідацію неграмотності й неписьменності в СРСР).

Всі ці проекти не мали успіху. Читати й писати навчилися лише свині, собаки, коза Мюріель та осел Бенджамін. Щоб зробити принципи тваринизму більш доступними для тварин, їх звели до єдиного висхідного: *«Чотири ноги добре, дві ноги – погано»* [3:86].

Добрі наміри тварин так і залишилися нездійсненою мрією. Їх жертвна самовіддана праця заради спільного блага була використана свинями для особистого збагачення, укріплення авторитарного режиму. Мрії тварин, що їх так захопливо окреслював кнур Сніжок (про стійла з електричним освітленням, опаленням, гарячою та холодною водою; про триденний робочий день; про пенсійний вік, коли вони нарешті зможуть відпочити й зайнятися самоосвітою, розвивати свій інтелект читанням й мудрими розмовами, що вони їх провадитимуть поїдаючи ніжну траву на пасовиську), залишилися ілюзією, Омріяна Ферма перетворилась на кооперативне підприємство, яким управляють свині.

Дж. Оруелл художньо переосмислює перетворення демократії на свою протилежність – автократію, а високі наміри про свободу й рівність зведені до диктатури тоталітаризму.

Система алегоричних образів-символів у «Фермі «Рай для тварин» розкриває ідею твору. Образ Наполеона в історичній ретроспекції є художнім втіленням постаті Сталіна. Не випадковим є вибір імені літературного вождя-

тирана, адже французький імператор Наполеон, який прийшов до влади як герой-республіканець, зрештою сам перетворився на тирана-узурпатора. Як зазначає Роман Кухар: «Джорджові Орвеллові...не випадало, а може й не було дозволено називати звірюку Сталіна – кнуром «Сталіним», то й перейменував його у своїй книжці на незлюбленого англійцями «Наполеона» [2:8].

Нетривалий період демократичних перетворень на фермі закінчився дуже швидко. Наляканим тваринам Наполеон повідомив, що недільним Мітингам прийшов кінець, оскільки вони лише марнують час. Жодних дебатів більше не буде. Відтепер всі питання життєдіяльності ферми розглядатиме спеціальний Комітет свиней і повідомляти про свої рішення, які є обов'язковими для виконання. На чолі Комітету стає Наполеон. Поступове підкорення світу домашніх тварин кнуром Наполеоном стає можливим завдяки його почету, який складала кнурі свині та собаки. Ідеологом політики Наполеона, тим, хто тлумачив, виправдовував, схвалював його вчинки, виступає Пищик, підсвинок: *«Дехто казав про Пищика, що він здатен зробити з чорного біле»* [3:81]. Пищик – втілення брехливої пропагандистської системи, яка, обслуговуючи і захищаючи інтереси правлячої «еліти», спотворювала дійсність, підмінюючи реальність міфом.

Образи кровожерливих псів-охоронців Наполеона – алегоричне втілення репресивних інститутів радянського режиму: НКВС, системи судочинства та ін. Свині – алегорія паразитуючого владного прошарку, який, спекулюючи на гуманістичних ідеалах, використовує владу для задоволення своїх особистих тваринних інстинктів. Вівці уособлюють рабську частину народу, яка в своїх прагненнях отримати свою частину владної милості, пориває з власним народом. Їм байдуже, що мекати, головне, щоб влада була задоволена,

Інші хуторські тварини: коні, корови, кури, качки та ін., ледь визволившись з людського ярма, потрапили в більш жорстоке рабство – свинське. З хаосу революційних подій постав новий владний клас свиней, який узурпувавши владу, починає наслідувати найгірші риси попереднього режиму. Прості тварини, як і завжди, спали на соломі, пили воду з басейну, важко працювали. Взимку їм дошкуляв холод, а влітку обсідали мухи. Але такий стан речей існував завжди і, як запевняв старий осел Бенджамін, що до деталей пам'ятав своє довге життя, на відміну від решти тварин: *«ніколи не було й не могло бути покращення чи погіршення...голод, нужда і злигодні – незмінні супутники тварин»* [3:109].

Символічними є останні сцени повісті, коли на спільному банкеті фермери і свині погоджуються з думкою, що між свинями і людьми не повинно бути конфліктів, адже методи і труднощі в них спільні. Як зауважує містер Пілкінгтон, звертаючись до свиней: *«Якщо у вас є нижчі тварини, з якими ви ворогуєте, то й у нас є свої нижчі люди»* [3:111]. Таким чином автор утверджує думку, що жодної різниці між можновладцями країн Заходу й СРСР не існує. Всі вони використовують владу заради власного зиску і збагачення, експлуатуючи простих людей. Дж. Оруелл не вірить в можливість мирного співіснування цих двох світів – світу західної демократії й тоталітарного Радянського Союзу.

Твір Дж. Оруелла «Ферма «Рай для тварин» перевершив задум автора. Письменник зобразив історичні події, що відбулися в Радянській Росії після перемоги Жовтневої революції. Автор дослідив і втілює у художній формі процеси революційних перетворень у суспільстві. Він робить висновок про несумісність інтересів влади та простого народу, утверджуючи думку, що лише від суспільної свідомості народу, його активної громадянської позиції залежить неможливість встановлення «свинської», авторитарної влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галич Олександр. Теорія літератури: підручник / За наук. ред. О. Галича; В. Назарець, Є. Васильєв. – К.: Либідь, 2008. – 488 с.
2. Джордж Орвелл. Хутір тварин. Вільний переклад з англ.: Ірина Дибко / Передмова Романа Кухара / Дж. Орвелл. – Балтімор-Торонто: Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1984. – 98 с.
3. Джордж Оруелл. Ферма «Рай для тварин»: небилиця / Переклад з англ.: Юрій Шевчук / Дж. Орвелл. – Всесвіт. – 1991. – № 1. – С. 75–112.
4. Оруел Георг. Колгосп тварин / З англ. мови переклав І. Чернятинський / Георг Оруел. – Мюнхен: Прометей, 1947. – 91 с.